

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЕКОНОМІСТА: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

У статті з'ясується сутність та структура професійної компетентності фахівців економічної галузі, розкривається сутність загальної компетентності особистості. Визначається роль іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності в межах загально-професійної компетентності економіста.

Ключові слова: загальна компетентність особистості, професійна компетентність, іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність.

Останнім часом в українському освітньому просторі все більше уваги приділяється проблемі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у контексті запровадження компетентнісного підходу. Особливо значущою при цьому є проблема формування іншомовного ділового спілкування, що визначається рівнем сформованості компетенцій в усній та письмовій професійно-діловій комунікації. Однак, визначенню ролі іншомовної комунікативної компетентності в загальній структурі професійної компетентності майбутніх фахівців присвячено, на наш погляд, недостатньо уваги.

Розв'язання проблеми формування загальної компетентності особистості та професійної компетентності фахівця плідно розробляється вітчизняними та зарубіжними науковцями (Н.М. Бібік, І.А. Зимня, А.К. Маркова, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, С.С. Шишов та ін.).

Метою статті є аналіз поглядів вітчизняних науковців щодо змісту загальної компетентності особистості, а також представлення компонентів структури професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі із з'ясуванням ролі іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності в її межах.

Відомо, що організація процесу навчання на основі компетентнісного підходу повинна базуватися на певних загальних засадах, що пропонуються Радою Європи та запроваджуються у світовому освітньому просторі. Так, Радою Європи визначено п'ять груп ключових компетенцій:

1. Політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю приймати участь у спільному вирішенні питань, регулювати конфлікти, брати участь у функціонуванні та розвитку демократичних інститутів.

2. Компетенції, що стосуються життя в багатокультурному суспільстві, у зв'язку з чим завдання освіти полягає в тому, щоб "озброїти" молодь міжкультурними компетенціями, такими як розуміння відмінностей, повага, толерантність до інших культур, мов та релігій.

3. Компетенції, які визначають володіння усним та письмовим спілкуванням, важливим у роботі суспільного життя. До цієї ж групи відноситься володіння декількома мовами.

4. Компетенції, пов'язані із володінням новими технологіями, розуміння їх застосування, а також здатність до критичного відношення до інформації, отриманої через різноманітні канали.

5. Компетенції, які реалізують здібність та бажання навчатися усе життя як основа неперервної підготовки у професійному плані, а також в особистісному та суспільному житті [3, с. 255].

Ми можемо умовно назвати означені ключові групи, як соціально-політичні компетенції, загальнокультурні компетенції, комунікативні компетенції, інформаційні компетенції та компетенції особистісного розвитку.

Як бачимо, на перший план при цьому виступає питання розвитку ключових компетентностей особистості. На думку дослідників, компетентнісний підхід до підготовки фахівців у ВНЗ полягає в набутті та розвитку в студентів набору ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, які визначають його успішну адаптацію в суспільстві [1, с.177].

Результатом такого процесу, як зазначають українські науковці [2], буде формування *загальної компетентності людини*, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Отже, систему компетентностей в освіті складають такі: *ключові* – тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми; *загальногалузеві* – їх набуває учень упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі; *предметні компетентності* – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета.

При цьому, основні ознаки життєвих (ключових) компетенцій наступні: *поліфункціональність* (дають змогу вирішувати різноманітні проблеми в різних сферах особистого й суспільного життя); *надпредметність і міждисциплінарність* (можуть застосовуватися не тільки в навчальному закладі, а й на роботі, у сім'ї, у політичній сфері тощо); *багатовимірність* (охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі відкриття, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінки тощо); забезпечують широку сферу розвитку особистості: її логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання тощо.

Дана позиція ґрунтується на точці зору російських науковців щодо означеного питання. Також, на думку російських учених (О. Пинський, В.В. Башев, Г.М. Вальковська та ін.), що брали участь у розробці документа "Стратегія модернізації змісту загальної освіти", поняття компетентності містить не тільки когнітивний та операційно-

технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання та вміння), систему ціннісних орієнтацій, звичок й ін. [4, с. 16].

У широкому сенсі українські вчені (О.В. Овчарук, О.І. Пометун, Н.М. Бібік, О.Я. Савченко та ін.) трактують **ключові компетентності** (key competencies) як багатомірне утворення, що належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів та є спеціально структурованим комплексом якостей особистості, що дають змогу ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху, а також можуть бути застосованими в багатьох життєвих сферах [2, с. 92].

За визнанням українських науковців, ключовими компетенціями є наступні [2, с. 85-89]:

1. Уміння вчитись, що розуміється як цілісне індивідуальне психологічне утворення, що інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння і характеризується розвинутою навчальною діяльністю.

2. Соціальна компетентність передбачає такі здатності: продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді; розв'язувати конфлікти; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, уміти емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими й ін.

3. Загальнокультурна компетентність, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципи толерантності.

4. Здоров'язберігаюча компетентність, тобто характеристики, властивості учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення.

5. Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій, які передбачають здатність учня орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці.

6. Громадянська компетентність передбачає такі здатності: орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні; діяти відповідно чинному законодавству України, задовольняючи власні інтереси особи та захищаючи права людини й громадянина та ін.;

7. Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей: співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства; організувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу; орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці; складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти; презентувати та поширювати інформацію про результати/продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

При цьому узагальнені визначення ключових понять, що пропонуються вітчизняними науковцями, наступні:

Компетентність – це інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції. Компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Компетенція – об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо в певній сфері діяльності людини як абстрактного носія [2, с. 92].

На завершення розгляду ключових компетентностей ми вважаємо доцільним навести точку зору російського вченого С.Є. Шишова, який пропонує розглядати сукупність ключових компетентностей як перелік певних дій чи вмінь: а) вивчати – вміти вирішувати проблеми; вміти використовувати власний досвід; самостійно займатися власною освітою; б) шукати – добувати інформацію; вміти працювати з документами та класифікувати їх; консультуватися в експерта; працювати з різними базами даних; в) думати – критично мислити; мати власну позицію та власну думку; г) співпрацювати – вміти співпрацювати в групі; приймати рішення; вміти домовлятися; полагоджувати суперечки та конфлікти; д) братися за справу та адаптуватися – нести відповідальність; уміти організувати свою роботу, знаходити нові рішення; гнучко реагувати на зміни в житті; бути стійким перед труднощами [5, с. 20].

Таким чином, спираючись на останні дослідження вітчизняних науковців [2], ми можемо представити структуру загальної компетентності особистості наступним чином (див. мал. 1).

На нашу думку, найбільш значущими ключовими компетентностями для фахівців економічної галузі, при безумовній важливості всіх інших, є підприємницька, інформаційно-технологічна, загальнокультурна, соціальна та навчальна компетентності, бо саме вони є основою для ефективного набуття професійної компетентності в економічній сфері, запорукою успішного навчання та подальшого професійного розвитку.

Ми пропонуємо розглядати структуру професійної компетентності фахівця економічної галузі як сукупність ключових, загальногалузових та предметних компетентностей особистості (що закладаються під час здобуття освіти і частково самоосвіти) та власне професійних компетентностей (що формуються на їх основі під час навчання у ВНЗ і набувають подальшого розвитку безпосередньо у професійній діяльності).

Ми висловлюємо думку, що основними компонентами професійної компетентності економіста (див. мал. 2) є наступні: діяльнісно-функціональний, особистісно-мотиваційний, теоретико-методологічний, інформаційно-технологічний, та соціально-культурологічний компоненти.

Розкриємо сутність кожного складника професійної компетентності з точки зору загальної специфіки економічної галузі.

Рис. 1. Схема загальної компетентності особистості

Так, діяльнісно-функціональна компетентність характеризується сукупністю наступних складників:

- *загальноекономічна компетентність* (передбачає володіння професійними якостями, необхідними для економічної діяльності, володіння системою загальноекономічних знань; здатність до професійно-економічного мислення, світогляду та свідомості; знання та розуміння сучасного економічного стану України, тенденцій та проблем у внутрішній та зовнішній економічній політиці, а також сучасних тенденцій у світовій економіці);

- *організаційно-управлінська компетентність* (здатність ефективно організовувати власну професійну діяльність та діяльність інших співробітників, приймати раціональні рішення, контролювати виконання рішень, керувати процесом виконання робіт, оцінювати обсяг роботи та відповідні матеріальні і фізичні витрати й ін.);

- *прогнозувально-контролююча компетентність* (передбачає вміння контролювати виконання економічних операцій, звітувати про економічну діяльність, прогнозувати можливі ситуації у професійній діяльності, прогнозувати наслідки прийнятих рішень та ін.);

- *професієзнавча компетентність* (володіння системою знань у межах власної професії в економічній галузі, а також знання необхідних соціально-гуманітарних та природознавчих дисциплін; спостереження за сучасними напрямками розвитку своєї професії за кордоном тощо).

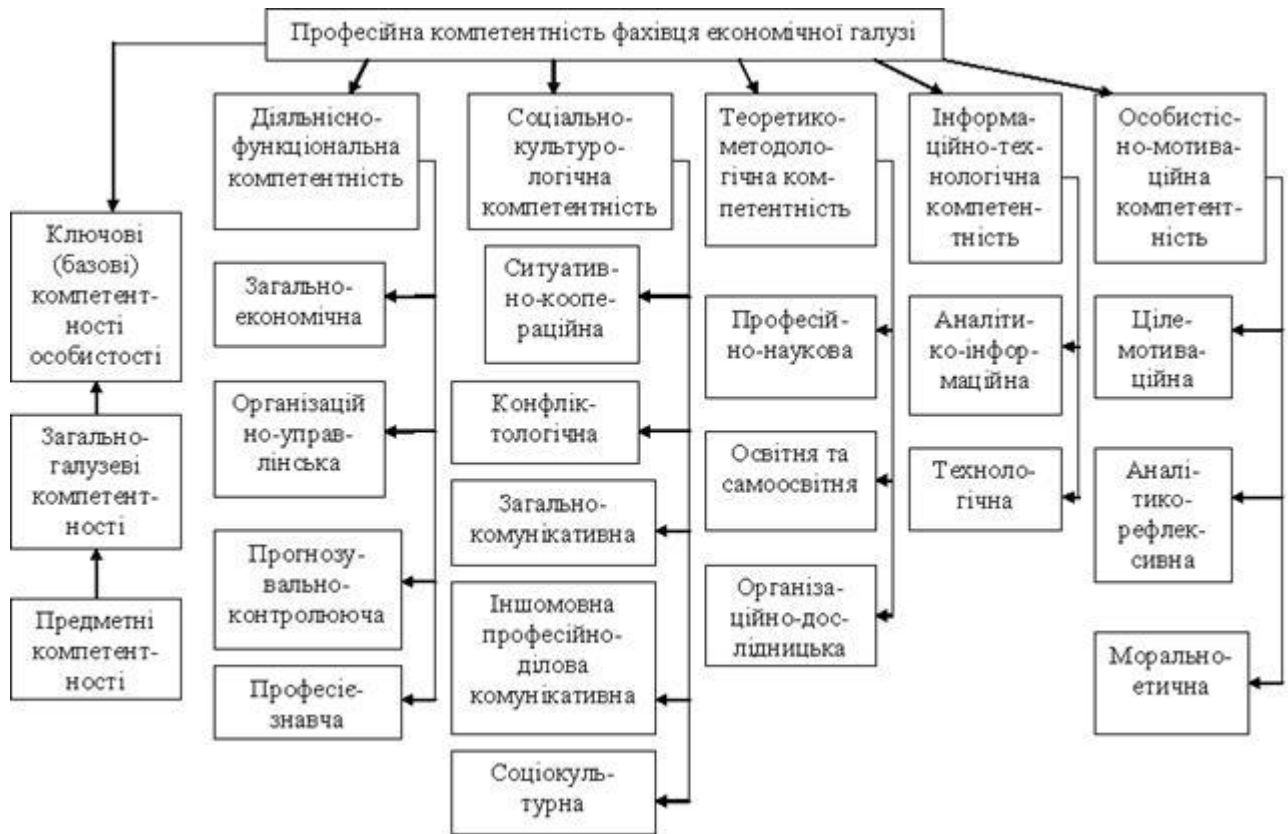

Рис. 2. Структура професійної компетентності економіста

Інформаційно-технологічна компетентність складається, на наш погляд, з наступних компонентів:

- *аналітико-інформаційна компетентність* (передбачає здатність орієнтуватися в інформаційних потоках, сприймати, аналізувати і давати оцінку отриманій професійно значущій інформації, зберігати та використовувати інформацію, необхідну для професійної діяльності тощо);
- *технологічна компетентність* (передбачає володіння новітніми інформаційними технологіями, навичками користування комп'ютерною технікою та іншими технічними засобами з метою продуктивного виконання завдань у різноманітних професійних ситуаціях).

До *теоретико-методологічної компетентності* належать, на нашу думку, наступні компоненти:

- *професійно-наукова компетентність* (володіння загальними науково-теоретичними положеннями щодо особливостей здійснення професійної діяльності в економічній сфері, знання передових наукових розробок у своїй професійній галузі й ін.);
- *освітня та самоосвітня компетентність* (здатність до отримання якісної професійної освіти, прагнення підвищувати рівень власної кваліфікації, здатність до самоосвіти і неперервної освіти; забезпечення сприятливих умов для професійного розвитку, враховуючи індивідуальні потреби в навчанні тощо);
- *організаційно-дослідницька компетентність* (передбачає здатність організувати та проводити науково-дослідницьку роботу в професійній сфері, аналізувати та запроваджувати результати наукових досліджень у власну професійну діяльність тощо).

Особистісно-мотиваційний компонент професійної компетентності передбачає наявність наступних складових:

- *ціле-мотиваційна компетентність* (постановка цілей, виявлення мотивів, поглядів, потреб; зростання мотивації та інтересу до професійної діяльності в економічній сфері, прагнення нарощувати власний професійний потенціал, творче та нестандартне ставлення до розв'язання професійних проблем тощо);
- *аналітико-рефлексивна компетентність* (можливість аналізувати власну професійну діяльність, розмірковувати, виявляти недоліки в роботі та шукати шляхи їх усунення, оцінювати особисті досягнення, розвивати власну професійну мобільність, продуктивність, ініціативність, впевненість й інші необхідні якості, мати здатність до самооцінки, відповідальність за свою професійну діяльність, досягнення самореалізації у своїй професії);
- *морально-етична компетентність* (передбачає знання і володіння загальноприйнятими етичними нормами у своїй професії, розвиток особистісних моральних якостей (відповідальність, чесність, відкритість, доброзичливість до колег та партнерів), погляд на професійну ситуацію з морально-етичної точки зору та прийняття відповідних рішень, володіння системою громадянських цінностей та запровадження їх у професійній діяльності).

Складниками *соціально-культурологічної компетентності* фахівця економічної галузі, на нашу думку, є наступні:

- *ситуативно-коопераційна компетентність* (здатність до співпраці, робота в колективі, виконання спільних проєктів, кооперація спільних зусиль при вирішенні конкретних професійних завдань, налагодження ефективної взаємодії у конкретних професійно-ділових ситуаціях тощо);

- *конфліктологічна компетентність* (володіння компетенціями у розв'язанні конфліктних ситуацій, подолання труднощів та непорозуміння між колегами та діловими партнерами, вироблення компромісних рішень);

- *загально-комунікативна компетентність* (передбачає здатність лаконічно висловлювати свої думки, виступати з доповідями, наводити аргументи та докази, володіти культурою спілкування, обирати оптимальний стиль спілкування у різних ділових ситуаціях);

- *іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність* (передбачає здатність застосовувати іноземну мову під час професійно-ділового спілкування, що передбачає володіння чотирма основними видами мовленнєвої діяльності, а саме аудіюванням, говорінням, читанням та письмом, сформованість системи граматичних, лексичних та фонетичних знань та навичок їх застосування, володіння професійною фаховою термінологією, знання та дотримання норм мовленнєвого етикету);

- *соціокультурна компетентність* (володіння культурологічними знаннями: знання культури, історії своєї країни та зарубіжних країн, особливостями суспільного устрою, суспільних норм етикету, здатність розуміти культуру інших країн та використовувати свої культурологічні знання у соціально-професійній взаємодії з іншими людьми).

Як бачимо, іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність відіграє значну роль у формуванні загальної професійної компетентності фахівця економічної галузі, що сприяє професійному зростанню фахівця та відкриває нові можливості у досягненні кар'єрного успіху та самореалізації. Іншомовна професійно-ділова комунікативна компетентність, хоча і виступає компонентом загальної професійної компетентності фахівця-економіста, також являє собою складне системне явище, що має свою структуру, компоненти (володіння відповідними компетенціями в іншомовній професійно-діловій комунікації), рівні сформованості, функції та властивості.

На підставі проведеного аналізу ми доходимо висновку, що доцільно розглядати професійну компетентність фахівців як інтегроване системне утворення зі складною структурою, що містить низку компонентів. Подальшого вивчення потребує розкриття суті та структури іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності, виявлення її компонентів (тобто комунікативних компетенцій, що входять до її складу), функцій та рівнів її сформованості в майбутніх економістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Григорович О.В.* Науково-пізнавальна компетентність студентів: сутність, структура та засоби формування / О.В. Григорович // Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського/ Збірник наукових праць / Одеса, ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2008. – Випуск 10 – 11. – С. 176 – 184.

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. / [Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. та ін.]; за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112с.

3. *Секрет І.В.* Зміст компетентнісного підходу до підготовки фахівців у вищому навчальному закладі / І.В. Секрет // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського / Збірник наукових праць / Одеса, ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2009. – Випуск 1 – 2. – С. 251 – 260.

4. Стратегия модернизации содержания общего образования: материалы для разработки документов по обновлению общего образования / Под ред. А.А. Пинского. – М.: ООО "Мир книги", 2001. – 104 с.

5. *Шишов С.Е.* Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишов // Дайджест педагогічних ідей та технологій. Школа-парк. – 2002. – №3. – С. 20 – 21.

Подано до редакції 10.01.12